

ION BUGA - ISTORIC, OM POLITIC, PATRIOT

Valentin BURLACU

ABSTRACT

Professor Ion Buga is the author of two monographs and over 150 scientific, didactic-methodical and publicist publications, articles and essays of wide resonance. Between 1983 and 1984 he was a university lecturer and dean of the Faculty of History and Pedagogy of the Pedagogical Institute, I. Creangă " (February 24, 1983 - December 31, 1984). He was also noted as a politician. He contributed fruitfully to the elaboration and adoption by the Parliament of the Republic of Moldova of a set of democratic laws and historical acts related to the national disobedience of the Bessarabian Romanians. It was pronounced open and firm for the defense of the course of national history - Romanian History, remaining an example of a fighter for the national cause.

Keywords: *author, articles, dean, deputy, historian, scholar.*

Profesorul universitar Ion Buga s-a născut la 16 decembrie 1935, în satul Hăsnășenii Mari, jud. Bălți, într-o familie de țărani gospodari. După absolvirea școlii din satul natal și a Școlii pedagogice din Bălți (1951-1955), a făcut serviciul militar. A urmat studiile la Facultatea de Istorie și Litere a Institutului Pedagogic de Stat „Ion Creangă” (1956-1960), iar după comasare, la aceeași facultate a Universității de Stat din Moldova, pe care a absolvit-o în anul 1961.

După încheierea studiilor universitare, s-a încadrat în munca pedagogică și de cercetare științifică în cadrul Universității din Tiraspol (1961-1964), la Institutul Politehnic din Chișinău (1971-1977), după care la Institutul Pedagogic „I. Creangă” și la USM. În anii 1964-1967 a făcut studii postuniversitare la Universitatea din Sankt-Petersburg, unde a susținut teza de doctor în științe istorice (1967) pe tema „Activitatea Partidului Comunist al Moldovei în vederea ridicării nivelului cultural-tehnic al muncitorilor sovhozurilor (1959-1965)”,

ulterior, în 1981, a susținut și teza de doctor habilitat în științe istorice pe tema „Conducerea de către Partidul Comunist al Moldovei a procesului de construcție a sovhozurilor în condițiile socialismului dezvoltat”. În 1971 i s-a conferit titlul didactico-științific de conferențiar universitar, iar în 1984 și cel de profesor universitar.

Între anii 1983–1984, a fost conferențiar universitar și decan al Facultății de Istorie și Pedagogie a Institutului Pedagogic „I. Creangă”¹, iar între anii 1995–1999 a activat în calitate de șef al Catedrei de istoria românilor la Universitatea de Stat din Moldova. Pe parcursul anilor a făcut stagii de perfecționare și documentare la universitățile și arhivele din Moscova, Sankt-Petersburg, Iași și București.

Profesorul Ion Buga este autorul a două monografii (*Sovhozurile Moldovei. Schiță istorică*”, 1973, și *Conducerea de către Partidul Comunist al Moldovei a procesului de construcție a sovhozurilor în condițiile socialismului dezvoltat*, 1978) și a peste 150 de publicații științifice, didactico-metodice și publicistice, articole și eseuri de largă rezonanță: *O limbă maternă-un alfabet, Pământ strămoșesc* (1989), *Teritorii naționale* (1991), *Adevărul despre războiul din Transnistria* (1992), *Dezrobirea țăranilor* (1993), *Băștinașii Republicii Moldova* (1995), *Calvarul foametei din Basarabia în anii 1946–1947* (1997), *Primăvara Marii Uniri, O carte despre conștiința națională a românilor moldoveni* (1999), *28 iunie – zi de doliu* (2000), *Rusia e datoare să plătească despăgubiri deportaților* (2001), *O viață sacrificată Unirii. 400 de ani de la asasinarea lui Mihai Viteazul* (2001), *Anexarea Basarabiei în anul 1940* (coautor, 2002), *Destinul bifurcat și dramatic al intelectualității basarabene în sec. XX* (2003), *Sacrilegiu în Săptămâna Patimilor, Clopotul Buga de la Mănăstirea Putna, evocat în opera lui Mihai Eminescu, Ștefan cel Mare apără și azi Țara și Europa* (2004), *Cimitirele militare românești din Republica Moldova* (2005), antologia *Basarabia română la cumpănă de milenii*² (2011) ș. a.

Pentru volumul colectiv *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*, editat la Chișinău, 2002, a scris nu doar *Prefața*, ci și patru compartimente, fiind, împreună cu profesorul Alexandru Moșanu, coordonator și responsabil de ediție. De asemenea, profesorul Ion Buga a contribuit în calitate de coautor la editarea, în 2002, a volumului *Anul 1812 în destinul Basarabiei*.

Antologia *Basarabia română la cumpănă de milenii* este concepută ca oglindă sau itinerar al vieții și activității de până atunci a lui Ion Buga și se deschide cu articolul-program *O limbă maternă – un alfabet*, sinteză a multor idei și sugestii lansate după 1985, dar și chintesență a unor deziderate lingvistice, istorice, juridice etc., care abia în condițiile restructurării gorbaciovene deveneau imperative de neamânat. Autorul adoptase din start o viziune largă asupra stării

¹ Arhiva Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, dosarul 410 (Ion Buga).

² Buga Ion, *Basarabia română la cumpănă de milenii*. Chișinău: Litera, 2011.

de lucruri din RSSM, în contextul căreia problema limbii căpătase conotații primordiale, remarcând în acest context: „...Este greșit să reducem esența realității din republică la destinul limbii materne. Esența problemei este însăși soarta poporului băștinaș și se referă la perspectivele existenței sau dispariției lui ca comunitate etnică romanică de pe teritoriul URSS. Odată cu nimicirea limbii materne va dispărea inevitabil și poporul nostru”. Astfel, cercetătorul pune accentul pe starea dezastruoasă a limbii populației băștinașe de la est de Prut. „Bilingvismul unilateral și deformat (mai bine zis, semilingvismul) este o realitate tristă și alarmantă pentru moldoveni. Limba lor maternă este lipsită de posibilitatea de a-și îndeplini funcțiile în diferite sfere ale vieții de stat, sociale și culturale. Din această cauză moldovenii sunt lipsiți de posibilitatea reală de a posedea și folosi limba maternă literară în toată bogăția ei. Ca rezultat, ei posedă și folosesc doar un procent foarte redus din volumul fondului lexical al limbii literare materne”. Autorul se referă la activitatea școlilor profesionale, în care elevii moldoveni învățau rusește, nu cunoșteau terminologia de specialitate, drept care ulterior deveneau poluanți ai mediului lingvistic așa-zis moldovenesc.

El făcea o paralelă reușită, pe deplin îndreptățită, între bulgarii din Republica Populară Bulgaria și cei din URSS și, respectiv, între limba vorbită de primii și de cei de-ai doilea, după care urma – absolut logic și incontestabil – că „moldovenii din URSS și românii din Republica Socialistă România sunt părți componente ale unei singure națiuni, care locuiește pe teritoriul a două state suverane vecine. Această populație are aceeași limbă maternă, aceeași cultură națională, aceeași origine și apartenență etnică, istoricește constituită în același spațiu de timp și areal de trai...Clasicii noștri comuni, recunoscuți de știința universală, și-au scris operele într-o singură limbă maternă, pe care ei o numeau limba română, folosind alfabetul latin”.

Savantul explică celor care intenționat sau din lipsă de cunoștințe lingvistice, istorice, juridice etc. manipulează cu denumirile țărilor – *Moldova* și *România* – și denumirile derivate *limba moldovenească* și *limba română* că ne tragem cu toții de la populația străveche daco-geto-romană, care „în procesul istoric (deci nu de la 1859, când s-a format statul român modern) această populație (daco-geto-romană) s-a consolidat într-un singur popor cu denumirea comună generală – poporul român”. Savantul mai explică, că „în trecutul istoric și în prezent sunt cunoscute numeroase cazuri în care o parte sau grupuri din populația unui popor, care s-a consolidat demult, continuă să-și determine naționalitatea după arealul în care trăiește, dar de aici nu rezultă că acești oameni alcătuiesc o națiune”. Ion Buga dă exemple concrete: „unele grupuri de ruși continuă să se numească pomori, kerjaci, kamcedali, iar o parte de ucraineni se numesc huțuli, verhovineni, transcarpatici”. Și conchide: „Nimeni însă nu s-a încumetat să afirme că oamenii din menționatele grupuri sunt națiuni, popoare diferite și că au ca limbă maternă limba pomoră, kerjacă, kamcedală

sau huțulă, verhovineană, transcarpatică. Rușii din toate republicile unionale – state socialiste suverane, conform Constituției URSS, sunt părți componente ale unei singure națiuni – rusă. Sau poate că s-au mai format 14 națiuni ruse, concomitent cu națiunea rusă din RSFSR? E ceva absurd”.

În mod similar, muntenii, ardelenii, bucovinenii, moldovenii nu sunt popoare aparte descendente din poporul consolidat „în procesul istoric”, ci părți componente ale poporului român și ei nu vorbesc limbi diferite, ci se servesc de aceeași limbă generală, comună – româna. Chiar având particularități pronunțate ori mai puțin specifice, limba vorbită de munteni, ardeleni, bucovineni, moldoveni nu se numește muntenească ori ardelenescă, ci în toate arealurile populate de aceștia se vorbește una și aceeași limbă – româna.

Articolul și-a demonstrat consistența, importanța și valoarea în urma unor atacuri ideologice fără precedent. Împotriva ideilor și atitudinilor promovate de autor s-au ridicat unii istorici, tributari stereotipurilor istoriografiei și lingvisticii comuniste. A fost convocată de urgență într-o ședință extraordinară Catedra de istorie a PCUS de la Universitatea de Stat, apoi alte organe și structuri statale și chiar Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei. Acest articol l-a scos din anonim pe autor.

1989 s-a dovedit pentru Ion Buga acel an în care a lansat o seamă de considerații îndrăznețe în corespundere cu adevărul istoric referitoare la faptul că poporul nostru „până azi mai continuă să fie dezmembrat ca urmare a trunchierii teritoriilor lui naționale în 1940”. Autorul supune unei expertize severe nota ultimativă a guvernului URSS, în care se afirma în mod intenționat eronat că Basarabia și nordul Bucovinei ar fi fost populate preponderent de ucraineni. „Or documentele oficiale, care se păstrează în arhivele centrale din republică, dovedesc că în 1940 ucrainenii alcătuiau numai 11 procente din populația Basarabiei, iar pe teritoriul jud. Akkerman, Ismail și Hotin ucrainenii alcătuiau 25, 44 la sută”. „Basarabia și nordul Bucovinei, continuă savantul, sunt teritorii naționale ale moldovenilor în baza faptului incontestabil că aceste teritorii intrau integral în componența statului vechi moldovenesc – Moldova, întemeiat la 1359, și care avea hotarele la sud Dunărea și Marea Neagră, la răsărit – râul Nistru și la nord – munții Carpați. În 1775, Bucovina a fost cotoplită de Austria, iar în 1812 Basarabia a fost încorporată în Imperiul Rus. Niciând însă aceste teritorii n-au făcut parte din Ucraina sau din Republica Sovietică Socialistă Ucraineană”.

Aceasta, pe de o parte. Pe de alta, „tot teritorii naționale ale moldovenilor sunt și teritoriile tuturor celor 14 raioane ale fostei RASS Moldovenești, unde în 1924 s-a format republica autonomă sovietică națională a moldovenilor cu capitala în orașul Balta”. Rezultă, subliniază Ion Buga, că „Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria (RASSM) sunt teritorii naționale istorice ale moldovenilor”, citând din documente și enciclopedii de prestigiu, până conchide că nota guvernului stalinist

din 26 iunie 1940 a fost și continuă să fie dăunătoare pentru destinele poporului nostru, fiindcă „această concepție a fost pusă la baza determinării granițelor RSS Moldovenești...la 2 august 1940”.

În general, formarea RSS Moldovenești a fost un act voluntarist al lui Stalin și Hrușciov, teritoriul național strămoșesc al moldovenilor a fost dezmembrat, iar faptul acesta „nu poate fi categorisit drept progresist. Moldovenii au fost lipsiți de ieșire la Carpați și la Marea Neagră, au devenit străini la ei acasă”. Aceste idei au fost fundamentate în articolul *Pământ strămoșesc*, publicat la 3 august 1989, prin care ne convingem o dată în plus de verticalitatea cetățenească și științifică a lui Ion Buga, de certa conștiință națională a savantului.

Articole ca *Aventură politică* (cu subtitlul „*Republici*” separatiste anticonstituționale la Comrat și Râbnita), din 1990, *Clipa de hotar: Referendumului – nu!*, din 1991, apoi în fiecare an alte și alte luări de atitudine întemeiate pe adevăr istoric și pe fapte concrete ale realității cotidiene contribuie la conturarea prestației de savant și militant politic marcant a autorului lor.

Studii de felul celor intitulate *Băștinașii Republicii Moldova (limba și numele lor) sub aspectul dreptului internațional* (1995) sau *Anexarea Basarabiei în 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop* (prefață și fragmente scrise de Ion Buga pentru cartea cu același titlu editată în 2002) sunt, de asemenea, emblematice pentru puterea de pătrundere a autorului în esența problemelor de știință și pentru forța de influență a respectivelor publicații asupra cititorilor dornici de a se informa corect în problemele abordate de Domnia Sa.

Volumul *Basarabia română la cumpănă de milenii* este o oglindă fidelă a unui itinerar parcurs de Ion Buga cu multe riscuri și soldat cu nenumărate succese în cadrul măreței lupte pentru cauza națională a românilor est-pruteni.

Domnul Ion Buga s-a remarcat plenar și în calitate de om politic. În fruntea mișcării din anii 1988–1989 pentru interesele naționale ale basarabenilor s-au aflat scriitorii. După scriitori, au venit istoricii, iar dintre aceștia primul a urcat pe baricade, fără a se teme de consecințe, Ion Buga, prin articolul *O limbă maternă – un alfabet*, publicat în săptămânalul „Învățământul public” la 19 octombrie 1988. Între anii 1988 și 1995 a fost membru al Sfatului Frontului Popular din Moldova. Între anii 1990 și 1994, în calitate de deputat, a activat în cadrul primului Parlament al Republicii Moldova ales în mod democratic, deținând funcția de vicepreședinte de comisie parlamentară. Între anii 2000 și 2003 a fost președinte al Partidului Național Român din Republica Moldova. Din 2002 este membru al Comitetului Permanent al Congresului Spiritualității Românești, iar din anul 2005 activează în calitate de secretar general al Consiliului Director al Forului Democratic al Românilor din Republica Moldova.

În Parlamentul Republicii Moldova, profesorul-deputat, în calitate de vicepreședinte al Comisiei Parlamentare pentru Drepturile Omului și Relații

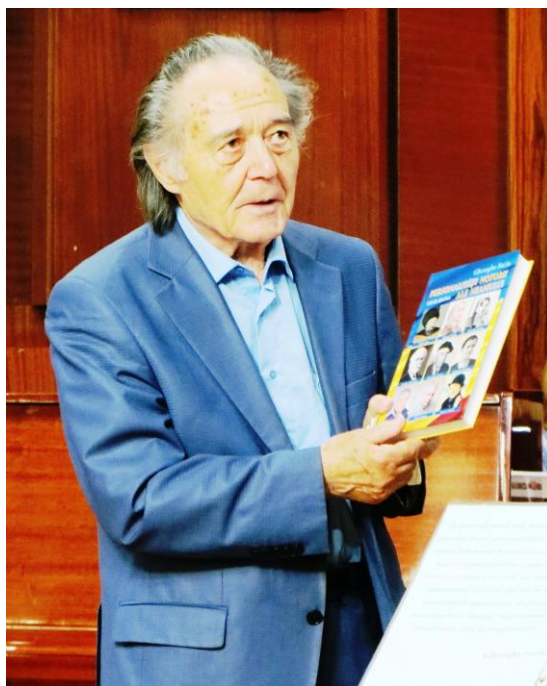
Naționale, a contribuit fructuos la elaborarea și adoptarea de către Parlament a unui set de legi democratice și acte istorice ce țineau de descătușarea națională a românilor basarabeni, precum: *Tricolorul* (27 aprilie 1990), *Stema de Stat* (3 noiembrie 1990) și *Declarația de Independență a Republicii Moldova* (27 august 1991), a căror votare a devenit un eveniment crucial, înscris cu litere de aur în istoria neamului. Deputații Ion Buga și Gheorghe Ghimpu și-au asumat responsabilitatea și efortul și au elaborat proiectele a două legi reparatorii arhiimportante, adoptate de Parlament: „Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice săvârșite de regimul comunist totalitar de ocupație (7 noiembrie 1917-23 iunie 1990)”, adoptată la 8 decembrie 1992, și „Legea cu privire la reabilitarea și egalarea în drepturi a cetățenilor Republicii Moldova care au participat la cel de-al Doilea Război Mondial”, din 18 martie 1993. Aceste legi au reabilitat și repus în drepturi zeci de mii de oameni nevinovați.

Ion Buga, împreună cu alți deputați, și-a adus contribuția și la reactivarea Mitropoliei Basarabiei, semnând la 3 aprilie 1992 Memoriul a 52 de parlamentari adresat Sanctității Sale Alexii al II-lea, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, și Preafericitul Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. La 19 decembrie 1992, deputații Parlamentului Republicii Moldova Ion Ciuntu, Ion Buga, Vladimir Beșleagă și Valentin Mândăcanu, precum și foștii deputați în Sovietul Suprem al URSS Petru Buburuz și Grigore Vieru, au participat la ședința Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și au semnat Actul Patriarhal și Sinodal al Patriarhiei Române privind recunoașterea reactivării Mitropoliei Basarabiei, autonomă și de stil vechi, cu reședința în Chișinău.

Savantul Ion Buga s-a preocupat cu nespasă implicare și de documentele privind fenomenul foametei provocate de regimul comunist de ocupație. Nu a rămas indiferent nici față de soarta celor 650 de consăteni care au murit în timpul foametei. În memoria lor, depunând eforturi organizatorice și fiind susținut financiar de consăteni, a ridicat în satul natal, Hăsnășenii Mari, monumentul *Crucea martirilor foametei (1946–1947)* – primul monument de acest fel în republică (sfințit la 18 octombrie 1997), care este un exemplu demn de urmat.

De asemenea, Ion Buga este inițiatorul ridicării altui monument – *Crucea martirilor deportărilor din 1941, 1949, 1951*, sfințit la 7 iulie 2002, la Florești, pe locul de unde pe timpuri oameni nevinovați au fost mânați forțat în Siberia.

Profesorul Ion Buga, alături de alți istorici din Republica Moldova, s-a pronunțat deschis și ferm pentru apărarea cursului de istorie națională – Istoria Românilor, rămânând un exemplu de luptător pentru cauza națională, pentru interesul național.

Prof. univ. Ion Buga la 22 mai 2018 la Biblioteca *Onisifor Ghibu* din Chișinău, la lansarea cărții profesorului Gh. Baci *Personalități notorii*. Foto Ion Xenofontov.

Domnul Ion Buga a fost și rămâne un bun român, patriot devotat al Basarabiei, mereu activ, cu poziție proprie bine argumentată. Este în continuare energic, sociabil, mărinimos, cum îi stă bine unui profesor universitar, care are conștiința măsurii propriei valori.